

La recuperació ambiental i social del riu Congost a Granollers

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2011

73

Resum: *La ponència explica les diverses actuacions que s'han desenvolupat en els darrers anys en l'àmbit del riu Congost a Granollers. Gràcies a aquestes actuacions, el riu Congost ha passat de ser considerat un dels més contaminats i degradats d'Espanya a formar part avui, pels seus valors ecològics i la seva biodiversitat, de la Xarxa Natura 2000 de protecció europea. L'entorn fluvial també s'ha transformat des del punt de vista social, i ha passat de ser un espai degradat i oblidat per la ciutadania a convertir-se en un lloc molt freqüentat per a les diverses activitats de lleure. La ponència explica, entre altres realitzacions, la creació de l'espai natural de Can Cabanyes, el segellament de l'antic abocador de residus, la recuperació dels camins fluvials o les darreres actuacions de millora de la connectivitat entre el riu i els espais naturals i urbans que l'envolten. El riu Congost, que travessa el municipi de nord a sud, ha de ser entès com un eix vertebrador i un espai ple de valors que cal conèixer i potenciar; un eix natural, en definitiva, que ens convida també a reflexionar.*

Enguany, quan fa deu anys de l'inici de les obres de segellament de l'antic abocador i de la creació de l'aiguamoll de Can Cabanyes, és un bon moment per fer balanç del conjunt d'actuacions que s'han desenvolupat al llarg de la darrera dècada a l'entorn del riu Congost a Granollers i que han tingut per objectiu la seva recuperació ambiental i social.

El contingut de la ponència es fonamenta en tres grans blocs: el riu Congost a Granollers recuperat com a espai viu i natural, la recuperació ciutadana de l'entorn fluvial i el riu Congost com un dels eixos vertebradors de la ciutat. En el primer, es descriuran aquelles actuacions que han possibilitat la recuperació de l'espai i que n'han afavorit la biodiversitat, i s'analitzarà l'estat de la flora i la fauna al riu Congost. La transformació ambiental de l'espai fluvial a Granollers també ha tingut un altre vessant no menys important i que s'ha de considerar compatible amb el que s'ha esmentat anteriorment, com és la recuperació social: els espais de ribera del Congost han esdevingut un indret saludable per a cen-

tenars de persones que diàriament hi corren, caminen o van amb bicicleta, i per a les persones que hi practiquen esport. És també un lloc de coneixement que acull multitud d'activitats científiques, lúdiques, culturals i esportives que tenen per escenari l'entorn fluvial. En el tercer dels àmbits, s'abordarà un tema que també és rellevant: la vinculació del riu i el seu entorn amb l'urbanisme, analitzant tant la necessitat de preservar els valors ambientals com d'explicar aquelles actuacions més de qualitat urbana desenvolupades sobretot en el tram més urbà, i que tenen a veure amb un determinat model de ciutat.

Al llarg de la ponència s'explicarà el que s'ha fet, sobretot posant atenció en aquelles coses que la majoria de la nostra ciutadania pot desconèixer, però també es formularan, a títol personal, idees i propostes de futur.

El riu com a espai viu i natural

El riu Congost travessa el terme municipal de Granollers de nord a sud, des del Lledoner fins a Can Cabanyes, al llarg de 6,7 quilòmetres. El riu neix a 1.008 metres sobre el nivell del mar a la font del Regàs, a Sant Cugat de Gavadons —terme municipal de Collsuspina—, a les cingleres de ponent de la plana de Vic. Deu el seu nom a la gorja o congost per on discorre, entre els cingles de Bertí i el Montseny, tot i que en temps més reculats el riu Congost rebia el nom de *Vallensis* pel fet de circular per la plana del Vallès. La superfície de la seva conca és de 225 km² i el seu cabal mitjà de 0,56 m³/segon. Recorre 41 quilòmetres fins a crear el Besòs en l'aiguabarreig que forma amb el riu Mogent, a l'alçada de Montmeló.

És un riu de règim típicament mediterrani. Sol portar més aigua a la tardor i marca mínims als mesos centrals de l'estiu. Pel seu caràcter, pot presentar crescudes ràpides coincidint amb les tempestes. A la darrera gran rierada, la del 10 d'octubre de 1994, el mesurador de la Garriga va registrar un cabal de 750 m³/segon i una alçada de 4,9 metres. Al llarg de la història s'han produït altres riuades. Per tal d'evitar desbordaments el riu ha estat canalitzat en molts trams, com és el cas de Granollers.

Avui veure el riu completament sec és molt poc habitual, perquè els estiatges severs han estat apaivagats pel transvasament hídric que es produeix a través de l'aportació dels cabals de les estaci-

ons depuradores d'aigües residuals (EDAR), amb aigua procedent majoritàriament del riu Ter. Aquest ha estat un fet positiu per a la recuperació de la biodiversitat en l'àmbit fluvial. Es pot afirmar que el Congost a Granollers ha deixat de ser una riera i ha passat a ser un riu pel fet que, gràcies als cabals hídrics aportats per les depuradores, sempre porta aigua.

La relació de Granollers i el riu Congost és tan antiga com el primer poblament. Les terres fèrtils, molt aptes per a l'activitat agrària, i una ubicació privilegiada per a l'establiment de les principals vies de comunicació del país van marcar des de temps antics el seu esdevenidor. Amb el pas dels segles s'anà consolidant el creixement urbà del municipi de Granollers, fonamentalment al marge esquerre del riu, a les terrasses al·luvials.

Fins i tot el topònim Granollers té a veure, com defensen Francesc de Borja Moll, Pau Vila i Josep Estrada, amb l'abundància de granotes (*granolles* en català antic) que habitaven a les basses i aiguamolls que formava el riu Congost.

Des de sempre el riu ha estat condicionat per l'activitat humana, bé sigui per l'activitat agrària, d'aprofitament de l'aigua, industrial o residencial o pel pas de comunicacions viàries. En les fotografies més antigues es pot veure un riu sense bosc de ribera i amb una zona d'hortes important a la ribera. S'hi observa l'aprofitament de les bones terres al·luvials properes al riu per al conreu de l'horta. Terrenys d'horta que a partir de mitjan segle XIX seran en part ocupats per fàbriques i, ja ben entrat el segle XX per les noves àrees residencials. El doctor Salvador Llobet esmentava que el límit de còdols del riu al subsòl es troba aproximadament en l'actual traçat del carrer Princesa, fet que es va poder comprovar arran de la urbanització del carrer Sant Josep.

Vista del riu Congost i Granollers al fons (1927). Fotografia: Joan Guàrdia / AMGR - Arxiu d'Imatges.

El procés de degradació a partir de la dècada dels seixanta del segle XX

76

Ponències

El procés d'antropització sobre l'entorn fluvial es va accentuar a partir dels anys seixanta del segle passat. El fort creixement demogràfic (Granollers passa de 20.194 a 45.348 habitants entre 1960 i 1980) de la capital del Vallès Oriental i de municipis de l'entorn anirà acompanyat per un creixement industrial important, amb el desenvolupament de polígons com els de la Font del Ràdium, Jordi Camp o Congost, i per la construcció d'una xarxa de comunicacions de primer ordre, com ara l'autopista, o de nous equipaments escolars i esportius. Tot plegat causarà sobre el territori i sobre el riu Congost una pressió que afectarà el seu estat natural.

La manca de depuració de les aigües residuals generades per l'activitat humana aviat portarà el riu a perdre tot vestigi de vida i passarà a esdevenir una claveguera a cel obert. A la llera s'abocaran incontroladament tota mena de residus, com es comentarà més endavant, i a poc a poc anirà desapareixent l'activitat d'horta, en ser ocupada per les noves edificacions. El procés de contaminació arriba a tal extrem que la premsa dels anys setanta es fa ressò d'un estudi que considera el riu Besòs com el més contaminat d'Espanya i un dels que es troben en més mal estat d'Europa. Aquest procés va comportar que la població canviés la seva relació amb el riu, que l'abandonés, que li donés l'esquena i que el deixés de considerar un espai de referència: ja no era possible anar a pescar al riu o banyar-s'hi. Personalment encara recordo, ben entrats els anys seixanta, haver vist llangardaixos i serps a la vora del riu, on anàvem a jugar. Malauradament, si duia aigua, el riu baixava uns dies ple d'escuma; uns altres, amb l'aigua de colors diferents i quan t'hi acostaves senties la pudor... Aleshores l'animal més visible a l'entorn fluvial va passar a ser la rata de claveguera, i els horts van deixar de formar part del paisatge quotidià.

A més, arran de les fortes inundacions de 1962, es va decidir canalitzar el riu Congost. Primer, a mode de protecció davant noves rierades, s'anirà formant un talús d'una alçada considerable amb enderrocs procedents de construccions. Finalment, el 13 de febrer de 1974 la Direcció General d'Obres Hidràuliques del Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme va autoritzar les obres de canalització del riu Congost, entre el pont de ferro del ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà i la carretera Interpolar. Les obres, que van tenir un cost de 200 milions de pessetes (1,2 milions d'euros), van

ser rebudes de forma definitiva per l'Ajuntament de Granollers el 21 de febrer de 1979. La resolució del MOPU de 13 de febrer deia que l'Ajuntament podria instar la desafecció dels terrenys guanyats al riu amb la canalització amb l'objectiu d'obtenir el finançament de les obres. Les obres van consistir en la construcció d'un mur de formigó a cadascun dels dos marges del riu. Entre la carretera Interpolar i el final del terme municipal el formigó va ser substituït per una canalització a base d'escullera de roca. En cap de totes aquestes actuacions el riu Congost no va ser considerat i tractat com un espai viu. A la contaminació de les aigües se sumava ara la degradació de l'entorn fluvial.

Un riu sense vida i un espai socialment abandonat: aquesta és la ràpida transformació que el Congost viurà en pocs anys. A partir de la canalització molts dels espais guanyats al riu a la zona més urbana del municipi s'aprofitaran per a la construcció de noves zones residencials (naixement dels barris de Primer de Maig i Congost, per exemple), noves vies de comunicació i indústries. Als dos marges del riu s'instal·len sengles línies d'alta tensió amb les torres corresponents. Són els nous arbres de ferro a l'espai fluvial; un *mecano* platejat en lloc del bosc de ribera. Els terrenys més propers al mur passen a ser ocupats per horts incontrolats. Són parcel·les generalment de dimensions reduïdes, protegides per una tanca feta de materials de tota mena, com ara somiers, algunes amb petites construccions i pous d'aigua. El paisatge fluvial es transforma radicalment.

En el llibre publicat pel Consorci per a la Defensa de la Conca del Besòs *El paisatge fluvial a la conca del Besòs. Ahir, avui... i demà*, Josep Gordi ha calculat la disminució de l'amplada i la superfície de la llera del riu Congost a Granollers amb les obres de canalització mitjançant la comparació de fotografies aèries de 1956 i 2001. A l'alçada del Parc del Congost l'amplada de la llera era de 134 metres l'any 1956, i passa a 70 metres el 2001, i a l'alçada del Parc Firal, passa de 250 metres a 80. Pel que fa a la superfície del llit fluvial, les 45,03 hectàrees de 1956 s'han reduït a 25,34 l'any 2001. L'estretiment del riu i la rectilització del seu traçat comportaran la pèrdua de meandres i de la dinàmica fluvial pròpia. Per això, arran de la darrera crescuda a principi de 2011, a l'alçada de les pistes per aprendre a conduir, el riu va desplaçar una part del mur, que s'havia construït sense fonaments, al mateix lloc on fotografies antigues ens mostren que el Congost formava en aquell indret un

meandre que ocupava una amplada d'uns 250 metres. Aquest fet no és esporàdic, sinó que en altres crescudes anteriors s'ha hagut de restaurar trams del mur bastit als anys setanta.

Primeres accions cap a la recuperació de l'entorn fluvial

78

Malauradament ja no serà possible, atès el grau elevat d'intervenció i artificialització del riu, tornar-lo al seu estat natural, si més no com el mostren les fotografies més antigues, però s'havia de tornar la mirada al riu, treballar per recuperar aquest espai de referència, per tornar-hi la vida.

Actualment el Congost forma part de la Xarxa Natura 2000 de protecció europea pels seus valors ecològics. La recuperació del riu iniciada durant la dècada dels vuitanta amb el retorn de la democràcia als ajuntaments i a les institucions del país és un mèrit col·lectiu que ultrapassa el nivell institucional, i que no hauria estat possible sense la implicació de col·lectius i entitats, i de la ciutadania. Segurament no trobaríem cap actiu millor que exemplifiqués una fita assolida per la democràcia, com a projecte col·lectiu, que la recuperació de l'estat biològic dels nostres rius. Parlant en clau local, es pot considerar l'existència de tres referents en l'inici de la recuperació del riu Congost a Granollers. I com que són els qui van iniciar el camí i van trencar la inèrcia tenen una rellevància fonamental.

El Pla general d'ordenació urbana de Granollers de 1984, revisat el 1993, va ordenar el creixement urbanístic i posà fre a l'ocupació desmesurada de sòl. Mentre que l'anterior planejament preveia la construcció de dues vies de gran capacitat a tocar dels murs que travessaven longitudinalment Granollers de nord a sud, el PGOU de 1984 va apostar, per exemple, per la creació de la xarxa de parcs urbans al marge esquerre del riu. Declarava no urbanitzable una zona important del municipi, i protegia el pla de Palou i les serres de Llevant i de Ponent; a més, en l'article 20 establia que «s'haurà de formar un catàleg de les construccions o edificis d'interès artístic, històric, arqueològic o típic i dels llocs i elements naturals d'interès». Formular aquesta proposta l'any 1984 era molt avançat, perquè valorava el nostre malmès, escàs i fràgil patrimoni natural. El nou Pla d'ordenació urbanística municipal, en vigor des de 2007, ha incorporat la normativa continguda en el Pla especial

Ponències

de protecció i gestió del patrimoni natural i els catàlegs dels espais naturals i dels elements botànics d'interès municipal, així com el de la xarxa bàsica de camins.

L'altre referent és el Consorci per a la Defensa de la Conca del riu Besòs. En la seva gestació Granollers va tenir un paper clau. Anna Maria Palé, regidora de l'Ajuntament de Granollers i primera presidenta de Consorci, explica a *Petita memòria d'una iniciativa* (1984) que «l'any 1981 la conselleria de Sanitat de l'Ajuntament de Granollers va plantejar-se la possible neteja del riu Congost, vist el grau de deteriorament que presentava, tant per l'existència de zones industrials com per la possessió d'un cabal insuficient que fa del Congost un dels rius més afectats per la pol·lució. Portar a terme aquesta possible neteja junt amb una bona depuració es va veure inútil si no s'arribava a un acord amb els municipis situats al nord, a la part més alta de la nostra, ja que l'acció contaminadora d'un de sol anul·laria l'esforç que s'hi esmerçés».

L'Ajuntament de Granollers va convocar una primera reunió el 5 de novembre de 1981 amb representants dels municipis de Centelles, Aiguafreda, l'Ametlla del Vallès, Canovelles i Montmeló. Dinou dies més tard s'organitzava una altra reunió, amb l'assistència de 13 municipis, des de Centelles i Balenyà fins a Sant Adrià de Besòs, en la qual es decideix crear una comissió encarregada d'elaborar una proposta per constituir una gestora i fixar les línies d'actuació. El pas següent es va produir el 26 de gener de 1982 amb la celebració d'una assemblea general en la qual participaren 35 municipis, que representaven el 70% de la conca del Besòs; l'acord més important que s'hi va adoptar fou la constitució d'una comissió gestora representada per dos municipis per cadascuna de les conques fluvials del Besòs. Finalment, vint-i-cinc municipis van constituir el Consorci per a la Defensa de la Conca del riu Besòs a Granollers el dia 29 de febrer de 1988. El paper del Consorci ha estat clau des del primer moment, juntament amb la Generalitat de Catalunya, en el sanejament i la recuperació de la qualitat ecològica dels rius amb el desplegament del Pla de sanejament (1983) i la construcció de la xarxa de depuradores. L'EDAR de Granollers entrà en funcionament el juliol de 1992, amb cinc anys de retard, després d'haver executat abans obres importants en col·lectors, com ara el que transcorre al llarg de deu quilòmetres entre les Franqueses del Vallès i la depuradora de Granollers. L'obra, que va costar al final 1.260 milions de pessetes (més de 7,5 milions

d'euros), i que superava amb escreix els 700 milions pressupostats inicialment, originàriament només feia el tractament físic. Va permetre eliminar el 90% dels residus sòlids i el 60% de la matèria orgànica de l'àrea compresa pels municipis de les Franqueses del Vallès, Canovelles i Granollers, una zona densament poblada i amb una gran activitat industrial. Tot i això, el riu Congost encara estava altament contaminat i no va ser fins que l'any 1998 va entrar en funcionament la fase biològica a l'EDAR de Granollers —i sobretot gràcies a una posterior millora de les instal·lacions, efectuada l'any 2008, que va possibilitar un augment de la capacitat hidràulica fins a 30.000 m³/dia i la incorporació de processos per a la reducció de nutrients (nitrogen i fòsfor)—, i a la de la Garriga l'any 2000, que el riu va començar a mostrar a Granollers símptomes clars de recuperació de la seva biodiversitat. Hi va ajudar un parell d'anys climatològicament molt favorables.

Avui formen part del Consorci per a la Defensa de la Conca del riu Besòs cinquanta municipis. Des de la institució es treballa en la gestió del sanejament en alta i de la xarxa de depuradores, responsabilitat transferida per l'Agència Catalana de l'Aigua de la Generalitat de Catalunya, i també per la recuperació de l'entorn fluvial. L'objectiu del Consorci era retornar la vida al riu, com deia Anna Maria Palé a l'inici dels anys vuitanta: «Els peixos tornaran al Besòs i els seus afluents. La conca del Besòs pot ser, dintre uns anys, un lloc on les aigües dels rius tornin a baixar netes i plenes de peixos, si la campanya que s'està impulsant assoleix els seus objectius.» Trenta anys i escaig després, es pot afirmar que l'objectiu d'aquells municipis de la conca que es van començar a reunir per afrontar junts la recuperació del riu s'ha assolit.

Ara el repte del Consorci, un cop desplegada la xarxa de sanejament en alta i les depuradores i garantit el seu manteniment i eficiència, ha de ser esdevenir l'instigador de la recuperació ambiental i social dels espais fluvials als municipis de la conca. Per això s'haurà de fomentar l'establiment de criteris d'intervenció comuns adequats que es fixin com a nord la recuperació de la biodiversitat del llot fluvial i que hi incorporin els espais que l'envolten, i que amb aquesta recuperació ambiental i social es vagi teixint una xarxa que uneixi els municipis de la conca gràcies a la recuperació dels espais i camins fluvials. En aquest sentit s'hauria d'acabar de consolidar el camí fluvial que resseguint el Congost permet anar des de Granollers, i de municipis situats més al nord, fins a la desembocadura del Besòs a Sant Adrià de Besòs i Barcelona. Aquesta

iniciativa també s'hauria d'estendre a la resta de cursos fluvials de la conca: el Mogent, el Ripoll o el Tenes. Els rius no entenen de divisions administratives i tot i que s'ha avançat molt encara queden moltes coses per fer.

El tercer dels instruments de referència és el Pla d'acció ambiental de Granollers, elaborat dins del procés de gestació de l'Agenda 21 local, aprovat pel Ple municipal d'abril de 1999. Aquest va ser un procés participatiu, organitzat a través d'un fòrum ambiental, que ha marcat el full de ruta de la política ambiental del municipi. Entre els seus objectius parla de «conservar i millorar el patrimoni natural i la qualitat del paisatge: protecció d'àrees locals d'interès natural, catàleg d'arbres protegits i zones boscoses, pla de gestió de les àrees forestals, etc.» i fixa la recuperació de l'entorn fluvial i la clausura de l'antic abocador de Palou, que és considerat el principal problema ambiental de Granollers, com algunes de les fites per assolir.

Intervencions destinades a la recuperació de l'entorn fluvial (1998-2003)

Les actuacions desenvolupades en els darrers anys a l'entorn del riu Congost a Granollers destinades a la recuperació ambiental es poden classificar cronològicament i tipològica en intervencions d'àmbit més estructural i unes altres de més adreçades, un cop assolides les primeres, a afavorir més directament la biodiversitat de l'entorn fluvial. Les estructurals abastarien el període 1998-2003 i s'hi inclouria l'actuació al llit fluvial en el tram més urbà, el segellament de l'antic abocador de residus de Palou, la creació del passeig o camí fluvial i les actuacions a l'entorn de Can Cabanyes; les segones, des de 2006 fins a l'actualitat, comprendrien com a actuacions més significatives la recuperació d'ambients fluvials a l'entorn de Can Cabanyes, primer, i posteriorment des d'aquest indret fins a l'alçada del parc Firal.

Projecte de regulació del curs d'aigües baixes del riu Congost en el tram urbà

La primera intervenció d'ençà de la construcció, l'any 1974, dels murs de contenció va consistir a intervenir en la canalització de la

llera del riu Congost en el tram més urbà del municipi, entre el pont de la línia de ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà i el Parc Firal, al llarg de 3.300 metres. L'objectiu de l'actuació era regular el curs d'aigües baixes del riu, per evitar els efectes de les riuades sobre la llera, i també protegir els murs. La canalització del curs d'aigües baixes, de 80 cm de fondària i de 20 a 21 metres d'amplada, es va efectuar a base d'escullera granítica enterrada uns quatre metres de profunditat. En el sentit longitudinal del riu, es van col·locar, a cada 60 metres, unes travesses de formigó que partien dels murs d'endegament fins als talussos del curs central, formant un angle de 60°. Aquestes travesses tenien la missió de retenir les sorres aportades pel riu i reconduir l'aigua cap a la llera central, a fi d'evitar l'erosió dels fonaments dels murs d'endegament. Per tal de reduir la velocitat de l'aigua es va rebaixar el pendent del riu mitjançant la construcció de petits salts. Aquesta obra, iniciada el 1998, s'acabà el juliol de 1999 i va suposar una inversió de 2,4 milions d'euros, finançats en un 80% pels Fons de Cohesió de la Unió Europea, i per l'Agència Catalana de l'Aigua, el 20% restant.

Sobre aquesta obra, cal afegir que la primera intenció del govern municipal d'aleshores era pavimentar amb formigó la llera del riu i crear-hi una gran zona d'aparcament de vehicles. Aquesta proposta anava acompanyada d'una altra que promovia cobrir el riu en el tram més urbà. Per sort aquests projectes quedaren sense efecte. Passats els anys, l'actuació s'ha manifestat beneficiosa per al foment de la biodiversitat, tot i el grau d'artificialització que suposa, perquè s'han creat zones calmes en el curs d'aigües que han permès la recuperació de flora i fauna pròpia d'entorns fluvials.

Projecte de clausura de l'antic abocador de residus sòlids urbans, i sanejament i recuperació de l'entorn fluvial (2001-2003)

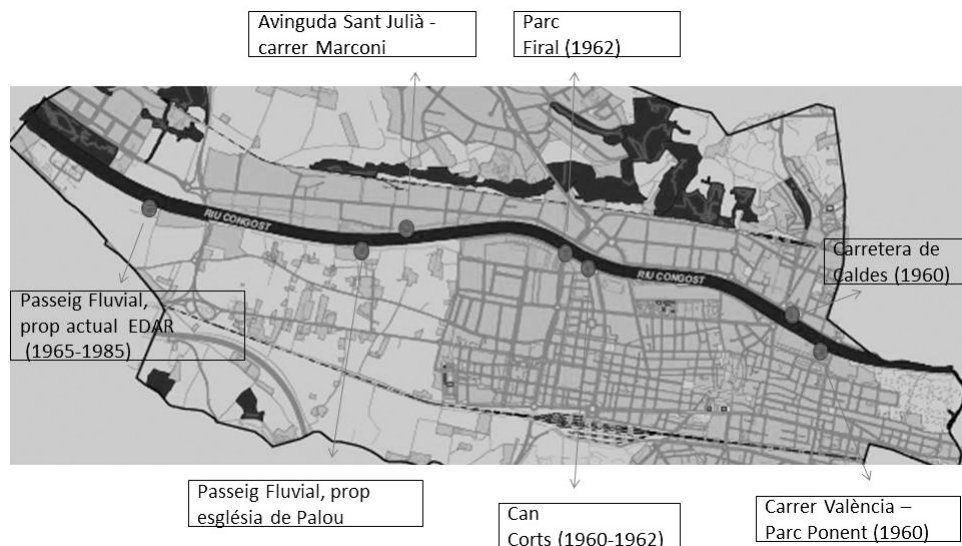
El projecte següent que es va abordar, que es pot considerar l'actuació més emblemàtica de les que s'han desenvolupat a Granollers al voltant del riu Congost, fou la suma de dues oportunitats. Per un costat, la convocatòria dels Fons de Cohesió de la Unió Europea, la darrera a la qual Granollers podria accedir; per l'altre, la urbanització del sector de Can Gordi i Cal Català.

En el primer dels projectes es va incloure el segellament de l'antic abocador de residus de Palou, la construcció d'un pont per a viants al final del Parc Firal i d'una passera a Can Cabanyes, així com el condicionament de vuit quilòmetres de camí fluvial des del Parc Firal fins a l'alçada de l'antic abocador, al marge esquerre, i des de la rotonda situada al començament de l'avinguda de Sant Julià fins a l'inici de l'espai natural de Can Cabanyes, al marge dret del riu Congost. La segona intervenció va possibilitar, de manera coordinada i complementària amb l'anterior, la creació de l'aiguamoll i del centre d'educació ambiental de Can Cabanyes, així com la continuació del camí fluvial fins al límit amb el terme municipal de Montmeló i l'adequació de la zona de bosc.

Clausura i segellament de l'antic abocador de residus (2001-2003) El Pla d'actuació ambiental de Granollers fixava com a principal problema ambiental del municipi la contaminació que sobre els aqüífers i les aigües freàtiques del riu Congost causaven els lixiviats de l'antic abocador de residus situat pràcticament a l'extrem sud del terme municipal, al marge esquerre del riu.

Gràcies a un document escrit l'11 de febrer de 1972 per Jaume Catafal, regidor de l'Ajuntament de Granollers entre 1960 i 1966 i veí de Palou, podem saber de primera mà i amb precisió la gestió dels residus a Granollers a partir de 1960 i la gènesi de l'abocador de Palou. Fins al 1960 les deixalles domèstiques eren utilitzades per a l'alimentació animal, principalment porcs. Arran d'un episodi de pesta porcina, el govern de l'Estat establí que els residus havien de dipositar-se en abocadors. L'Ajuntament de Granollers utilitzà diferents indrets de la llera del riu per abocar-hi els residus de la ciutat. El document cita fins a set indrets. Primer fou a l'alçada del carrer València, actualment Parc de Ponent, a tocar de la carretera de Caldes. Les protestes veïnals obligaren l'Ajuntament a cercar una nova ubicació més al sud, a l'alçada de Can Corts. Sabem que al 1962, els residus municipals s'aboquen als terrenys que actualment ocupa el Parc Firal, a prop del lloc on hi havia la fàbrica de components elèctrics EGA. Jaume Catafal esmenta que aquesta empresa va actuar tirant-hi calç, per mitigar les molèsties de l'abocador. El cinquè emplaçament se situà una mica més al sud, a l'actual carrer Marconi del polígon Congost. La construcció de la fàbrica de pastes alimentàries Saula en la proximitat d'aquests terrenys, posteriorment Gallo, va obligar a abandonar aquest indret. El següent també va portar problemes, en situar-se a uns setanta

metres més avall de l'església de Palou. Catafal comenta que es van recollir fotografies i que es van exposar a l'església parroquial de Sant Esteve i a la de Sant Julià de Palou. La ubicació definitiva, des de 1965 i fins a 1985, es trobà en uns terrenys situats també a tocar del riu Congost, al marge esquerre, a l'emplaçament on hi ha avui l'EDAR de Granollers i els terrenys contigus situats més al nord. Jaume Catafal esmenta que «para habilitar este nuevo terreno se gestionó de la Comisaría de Aguas de la provincia la autorización para construir dos zanjas paralelas de 120 metros de longitud por siete de ancho y cuatro de profundidad, las cuales fueron cavadas por una empresa constructora sin que costase nada al Ayuntamiento, ya que con la explotación de los áridos de las propias zanjas se financió la operación». Explica que es va posar en funcionament el juny de 1965 i que no va quedar ple fins a les acaballes de 1970. A partir d'aquí es plantegen dos problemes: per un costat, l'obligació d'utilitzar bosses d'escombraries va reduir la capacitat d'eliminació d'escombraries a través de la combustió; per l'altre, la prohibició d'abocar residus industrials directament al riu «ha incidido que el vertedero incontrolado de las basuras de Granollers se haya transformado en el vertedero industrial de parte de la provincia» i afegeix que «en él vienen a

Abocaments de residus municipals a la llera del riu Congost (1960-1985)

verter sus residuos industriales Barcelona, Badalona, San Adrián, Santa Coloma, Mollet, Montornés, etc.» L'abocador de Palou va restar operatiu fins a l'any 1985.

L'any 2000 s'encarregà a la Diputació de Barcelona una anàlisi dels pous que hi havia a l'entorn de l'abocador i es va constatar la contaminació que per efectes de l'abocador es produïa a l'aqüífer en els punts de mostreig situats més al sud i que presentaven un alt nivell de presència de metalls. Com esmenta la font documental, la profunditat dels solcs, de quatre metres, hauria fet aflorar el nivell d'aigües freàtiques, molt baixes en aquell indret per la proximitat al riu i hauria permès el contacte directe dels residus amb l'aqüífer. També es va sol·licitar a la Diputació un estudi sobre quin era el sistema més idoni per resoldre el problema i tant la Diputació com posteriorment la Junta de Residus de la Generalitat determinaren que la millor solució era el confinament, és a dir no moure els residus de lloc, seguint la directiva europea en aquesta matèria.

Abocaments de residus municipals a l'alçada de l'actual parc de Ponent (1974). Fotografia: Joan Tintó / Col·lecció Ajuntament de Granollers / AMGr – Arxiu d'imatges

El projecte d'intervenció aportat per Alfa Tecnologies, enginyeria encarregada de redactar el projecte, va ser pioner a Espanya. Per poder veure in situ la intervenció proposada, una delegació de l'Ajuntament de Granollers i de l'enginyeria es va traslladar a Nanterre, una població situada al nord de París, on s'havia aplicat la proposta. Es tractava d'un solar, proper al riu, el sòl del qual estava contaminat perquè en aquell lloc es fabricaven els gasos que per ferrocarril eren portats als camps d'extermini nazis durant l'ocupació alemanya de França durant la Segona Guerra Mundial (1939-1945).

La solució va consistir a construir una pantalla impermeable de ciment i bentonita en tot el perímetre de l'abocador per impedir el contacte dels lixiviats generats pels residus amb les aigües al·luvials. El mur perimetral construït té una longitud de 850 metres, un gruix de 60 centímetres i una fondària de 15 metres. Es tractava que el mur penetrés uns dos metres en els materials argilosos pràcticament impermeables del miocè i tancar així el recinte pel fons. A la superfície es va fer un segellat per impedir la infiltració d'aigües de pluja. A l'efecte es va recobrir una àrea de 45.000 m² amb capes de grava, argiles i terres d'un gruix adient per garantir l'evacuació de gasos i el drenatge de l'aigua de pluja cap a la canal perimetral de recollida. Al final es va col·locar una capa superficial de terres per facilitar el naixement de vegetació. El projecte preveia la instal·lació de vuit xemeneies d'evacuació de gasos i una sèrie de piezòmetres a l'interior i a l'exterior del recinte per al control permanent del segellat i del nivell freàtic i la seva contaminació, així com per evacuar els lixiviats que es poguessin acumular dins la massa de residus i facilitar el bombament d'aigua subterrània en cas d'elevació del nivell freàtic intern. Hom va calcular en 250.000 m³ el volum de residus existents a dins de l'abocador, amb una superfície de 33.000 m². Les obres s'iniciaren al 2002 i finalitzaren l'any següent. Els 1.868.000 euros de pressupost del projecte foren finançats, com s'ha dit, pel Fons de Cohesió de la Unió Europea en un 80% i per la Junta de Residus, que hi aportà uns 140.000 euros. Avui la presència de l'abocador és poc perceptible per a les persones que passen pel passeig fluvial del marge esquerre del riu Congost camí de Can Cabanyes. Es pot reconèixer per l'elevació en relació amb els terrenys que l'envolten a tocar del camí que discorre entre el riu i l'abocador a l'alçada de la passera que travessa el Congost, prop de l'estació depuradora de Granollers.

Recuperació de l'entorn fluvial del riu Congost (tram sud)

Complementari al projecte de segellament de l'abocador es va presentar conjuntament als Fons de Cohesió la recuperació de l'entorn fluvial en el tram sud del municipi, entre el Parc Firal i el límit amb l'abocador. L'objectiu era millorar i diversificar la qualitat ecològica de l'entorn fluvial i les aigües del riu, i potenciar l'espai fluvial com a hàbitat natural. El projecte presentava una proposta d'actuació ben diferent de la del tram urbà, entre altres coses perquè apostava per la naturalització al màxim del curs d'aigües baixes del riu Congost.

D'aquesta manera s'efectuaren actuacions de regeneració de vegetació autòctona, tractament paisatgístic per recuperar els espais que es trobaven en estat de degradació i de creació de nous espais de lleure i de passeig amb l'objectiu de potenciar els usos socials i lúdics de la ribera, apropant el riu a la ciutadania i integrant-lo a la ciutat. El tram, de quatre quilòmetres de llarg i una superfície de 90.600 m², afectà els dos marges del riu, els quals foren connectats per una nova passera prop del bosc de Can Cabanyes. Amb aquesta actuació es va donar continuïtat al passeig fluvial aigües avall del nucli urbà, s'adequaren vuit quilòmetres de camins per a vianants i bicicletes, que enllaçaren amb els itineraris existents, i s'establiren unes àrees destinades al descans i a l'acolliment d'activitats. L'actuació es va complementar, a l'extrem nord, al final del Parc Firal, amb la construcció d'un pont per a vianants sobre el riu. Va ser el primer pont exclusivament per a vianants construït a Granollers sobre el riu Congost. El cost de l'execució va ser d'1,2 milions d'euros, que, com altres projectes anteriors, foren finançats en un 80% pel Fons de Cohesió de la Unió Europea i amb 600.000 euros per l'Agència Catalana de l'Aigua.

El desenvolupament d'aquest projecte va comportar haver d'afrontar dues problemàtiques. Per un costat, s'hagué de procedir a desallotjar els horts incontrolats que s'havien instal·lat als marges del riu, on es preveia que passés el nou traçat del passeig fluvial per a vianants i la creació de zones verdes. La solució va consistir a oferir als hortolans parcel·les a la zona d'horts municipals situada al marge dret del riu Congost. Avui encara són visibles vestigis d'aquests horts amb el testimoni d'algun pou i d'arbres fruiters. L'altre tema, més complex, era procedir a la delimitació entre els terrenys de domini públic i els de propietat privada. D'acord amb els propietaris de Palou es va procedir a delimitar i senyalitzar

amb unes fites l'atermenament i es va facultar els propietaris que voluntàriament s'hi volguessin acollir, mitjançant la signatura d'un conveni, a continuar treballant i treure rendiment de les terres públiques mentre l'Ajuntament de Granollers no necessités fer-ne ús. En la resolució d'aquest tema, de gran complexitat i que restava pendent d'abordar des de feia anys, s'ha de destacar la capacitat de diàleg i de cercar l'acord que demostraren en tot moment l'Associació de Propietaris de Palou i l'Ajuntament de la ciutat.

Actuacions a l'entorn de l'espai natural de Can Cabanyes.

Can Cabanyes es troba situat a l'extrem sud del terme municipal. En un lloc molt poc conegut per la immensa majoria dels ciutadans de Granollers, entre la carretera de Montmeló i el riu Congost i a tocar del Circuit de Catalunya, hi havia un solar que presentava un alt grau de degradació: era ple de residus fruit d'abocaments incontrolats i era utilitzat per fer-hi pràctiques de tir. El que caracteritzava l'espai era una pineda de pi pinyoner, vegetació predominant a les escasses zones boscoses del municipi. Arran de la urbanització del parc industrial de Cal Gordi i Cal Català, situat entre el Circuit de Catalunya i la carretera de Montmeló, en un àmbit que abastava terrenys de Montmeló i Granollers propietat del Consorci de la Zona Franca, l'Ajuntament de Granollers va obtenir com a zona verda unes vuit hectàrees. La intervenció, a càrrec dels promotors del nou parc industrial, va possibilitar la regeneració de les masses forestals mitjançant la plantació de dues mil alzines, la creació d'una àrea de descans, l'edificació d'un centre d'educació ambiental de 120 m², la formació d'un aiguamoll d'una hectàrea de superfície que permetés fer un tractament terciari de part de l'efluent de la depuradora de Granollers, i l'adequació de camins de lleure que s'unien als condicionats amb el projecte dels Fons de Cohesió a la vora dels dos marges del riu Congost. Prèviament a l'inici d'aquestes actuacions va ser necessari aportar una quantitat important de noves terres que milloressin la qualitat de les existents i facilitessin l'escorrentia i el creixement de la vegetació plantada. És per això que passejant per Can Cabanyes es pot observar que l'alçada de les capçades dels pins pinyoners és inferior al que és normal. Les obres s'iniciaren l'any 2001 i finalitzaren en els primers mesos de 2003.

Malauradament, els criteris d'actuació dels dos municipis a l'espai de Can Cabanyes foren diferents, i es perdé l'oportunitat de crear un espai natural més gran. Mentre que Granollers apostà per man-

tenir la zona boscosa original i potenciar-la, Montmeló va optar per crear una zona d'esbarjo amb una plantació quadricular d'arbres. L'aiguamoll de Can Cabanyes va ser dissenyat (i en fa el seguiment des que es va construir) pel Departament d'Enginyeria Hidràulica, Marítima i Ambiental de la Universitat Politècnica de Catalunya. L'aiguamoll construït rep l'aigua de la depuradora de Granollers, situada justament a l'altra banda del riu, a través de la passera per a vianants, i entra per l'extrem nord de la llacuna. L'aigua entra a l'aiguamoll, format per zones de fondària diferent, i hi roman per un espai d'uns cinquanta dies. Amb l'acció del sol i de plantes com la boga i el canyís, la qualitat de l'aigua residual millora substancialment quan surt per l'extrem sud, gràcies al tractament terciari que ha rebut. Amb les millores introduïdes recentment a l'EDAR de Granollers s'ha pogut incrementar substancialment el volum d'aigua tractada per l'aiguamoll. L'aigua regenerada té tres destinacions possibles: una part retorna directament al riu; una altra alimenta la bassa d'amfibis, i una darrera passa a la planta de cloració i serveix per nodrir la xarxa municipal d'aigua no potable que s'utilitza per al reg de les zones verdes de Granollers. Les analítiques que periòdicament efectua el laboratori municipal mostren que l'aigua que surt de l'aiguamoll millora molt la qualitat en relació amb la que entra procedent de l'EDAR de Granollers. En el futur aquesta aigua regenerada podria ser utilitzada per a altres usos, per exemple com a aigua de reg per a les hortes de regadiu del pla de Palou.

Quan es va decidir crear l'aiguamoll de Can Cabanyes es perseguien dos objectius. Per un costat, com s'ha explicat, millorar la qualitat de les aigües residuals; per un altre, no menys important, es pretenia que esdevingués un element potenciador de la biodiversitat de l'entorn fluvial. La zona de Can Cabanyes és especialment significativa per la presència d'aus, algunes de les quals protegides, però també a l'aiguamoll s'ha reproduït la tortuga de rierol. La relació d'éssers vius que habiten l'aiguamoll és significativa, tant des del punt de vista quantitatiu com des del qualitatiu. En pocs anys la llacuna artificial va permetre constatar que l'objectiu que es cercava s'havia assolit amb escreix. Un dels motius pels quals l'espai natural de Can Cabanyes i el riu Congost en el tram de Granollers formen part de la Xarxa Natura 2000 és el paper que, en relació amb la potenciació de la biodiversitat, ha jugat l'aiguamoll construït. És especialment interessant seguir els blocs que hi ha a internet d'estudiosos que fan un seguiment

de les aus a l'entorn de Can Cabanyes i que demostrin que ha esdevingut un espai de referència.

El Pla d'ordenació urbanística municipal de Granollers vigent des de 2007 preveu traslladar les indústries que ocupen els terrenys situats al nord de Can Cabanyes cap a altres espais. L'aprovació definitiva del Pla parcial del sector urbanitzable 112 permetrà l'alliberament dels terrenys situats entre Can Cabanyes, la carretera de Montmeló, el riu Congost i la carretera Interpolar. Aquest fet possibilitarà incrementar substancialment la superfície d'espai verd de Can Cabanyes. En el moment que es concreti i es desenvolupi serà l'oportunitat per plantejar la construcció d'un nou aiguamoll a fi d'incrementar la capacitat d'aigua residual tractada i posteriorment reutilitzable, potenciar la biodiversitat de l'espai fluvial i l'educació ambiental.

Vista aèria del riu Congost i l'espai natural de Can Cabanyes amb l'aiguamoll. Fotografia: Manel Cantos

Un pol ambiental de primer ordre única Catalunya. Al l'extrem sud del terme municipal de Granollers conflueixen instal·lacions ambientals com l'estació depuradora de tractament de les aigües

residuals dels municipis de Canovelles, les Franqueses del Vallès i Granollers, i la planta de tractament de residus, amb la recent planta de compostatge, del Consorci per a la Gestió dels Residus del Vallès Oriental. A la depuració d'aigües i al tractament de residus, conseqüència de la incidència sobre el medi de l'activitat humana, s'ha d'afegir el riu Congost com a model de recuperació fluvial en espais especialment pressionats per l'activitat humana, i també l'aiguamoll de Can Cabanyes com a exemple de regeneració d'aigües residuals i potenciador de la biodiversitat. Sumats tots aquests factors, Granollers té un pol ambiental de primer ordre que és necessari valorar i donar a conèixer entre la població.

Actuacions més específicament destinades a afavorir la biodiversitat (2005 – 2011)

Un cop desenvolupats els projectes més de caràcter estructural, consistents a adequar el llit fluvial en el tram més urbà per proporcionar més seguretat en cas d'avingudes, i les altres actuacions que s'acaben de descriure en el tram més rural en l'àmbit de l'antic municipi de Palou (creació dels camins fluvials i de nous ponts i passeres per a vianants, les actuacions al voltant de Can Cabanyes), era el moment de proposar accions que tinguessin com a finalitat més directa i específica afavorir la biodiversitat. Això no vol dir, en cap cas, que anteriorment no s'hagués afavorit la biodiversitat; tot al contrari, i s'ha anat descrivint en el relat, però eren projectes de gran abast que tenien per objectiu principal resoldre dèficits d'ordenació territorial de l'entorn fluvial, si bé és cert que amb aquests projectes es produïa una progressiva resposta positiva de la biodiversitat al Congost.

En un primer apartat es relacionaran els projectes que s'han dut a terme gràcies a les aportacions de la Diputació de Barcelona, de la Fundació Territori i Paisatge, del Consorci per a la Defensa de la Conca del riu Besòs, de l'Agència Catalana de l'Aigua, de la fundació Biodiversidad i de l'Ajuntament de Granollers en l'àmbit fluvial i que han tingut per objectiu específic desenvolupar accions que incidissin directament en la recuperació de la flora i la fauna. Cronològicament aquestes actuacions s'iniciaren el 2005, un cop acabats els projectes del Fons de Cohesió de la Unió Europea i del sector de Can Cabanyes, i es van cloure amb les que s'han desenvolupat més recentment, fins a la data de publicació

d'aquest estudi. Les actuacions es poden agrupar en tres àmbits: Can Cabanyes i riu Congost en el tram que confronta amb aquest espai natural; el riu Congost des de l'alçada de l'inici de l'antic abocador fins al final del Parc Firal, i el darrer, des d'aquest punt fins a l'alçada del pont del carrer d'Enric Prat de la Riba. En un segon bloc s'explicaran els instruments de protecció que les diferents administracions municipal, nacional, estatal i europea han normativitzat per protegir el riu Congost a Granollers.

Actuacions de millora de la biodiversitat del riu Congost a l'entorn de Can Cabanyes

Les actuacions fluvials de recuperació del Congost dutes a terme a partir de l'any 2005 van tenir per objectiu naturalitzar al màxim el llit del riu i del bosc de Can Cabanyes. En aquest darrer àmbit es va actuar en la recuperació del sotabosc i en treballs silvícoles a les masses forestals, bàsicament pinedes. En una prada, situada a prop de l'aiguamoll i del centre d'interpretació, es va construir una bassa d'una superfície de 168 m² per a amfibis que recrea diferents ambients per afavorir l'hàbitat i la reproducció d'aquesta espècie de fauna amb herbassars estructurats de boga i canyís i altres helòfits, i amb col·locació de graves i rocalla. Aquesta bassa s'alimenta amb aigua regenerada procedent de l'aiguamoll de Can Cabanyes. En un altre indret es construïren dues bassetes temporals de 36 m² que s'omplen amb aigües pluvials i que, gràcies als baixos nivells d'aigua, impedeixen l'establiment de poblacions de peixos, depredadors d'amfibis. En els arbres del bosc s'instal·laren caixes niu per afavorir la presència de ratpenats i ocells.

A les prades situades a l'extrem sud del terme municipal de Granollers es poden observar murs de pedra seca amb plantació de matolls, refugis fets a base d'entramats vegetals o la col·locació d'altres objectes naturals, com ara troncs, que fan la funció de refugi i que tenen per missió la creació d'hàbitats per a l'herpetofauna, és a dir amfibis i rèptils.

Més estrictament en l'àmbit del riu Congost es desenvoluparen una sèrie d'accions encaminades a naturalitzar-lo al màxim, com ara l'eliminació d'espècies exòtiques i invasores que colonitzaven el llit fluvial i que representaven una amenaça per a la recuperació de la vegetació autòctona. Una segona línia s'adreçà al control

de marges inestables i a la naturalització d'esculleres emprant tècniques de bioenginyeria que van permetre la substitució de l'antiga escullera, formada a base de grans blocs de roca, per una geomalla que protegís d'avingudes i permetés el naixement de plantes pròpies d'ambients fluvials i facilités la circulació de la fauna i la interacció del llit fluvial amb els espais de ribera situats fora de la canalització.

Per assolir l'objectiu de fomentar la recuperació de la vegetació de ribera, els nuclis de plantació que es plantaren foren compostos seguint els resultats d'inventaris de flora local i amb espècies de fàcil adaptació a les condicions climàtiques de Granollers. Aprofitant l'entrada d'aigua al riu procedent de mines o d'efluents com l'aiguamoll o de l'estació depuradora es crearen diverses zones humides al llit alt del riu. També s'actuà en el curs d'aigües baixes, més avall del canal d'aigua que surt de la depuradora de Granollers, creant zones d'aigua més profundes i calmes que afavorissin l'establiment de fauna fluvial i d'ocells.

Recuperació d'ambients fluvials en el tram del riu Congost comprès entre l'inici de l'antic abocador i el final del parc Firal

L'any 2009, l'Ajuntament de Granollers va presentar a la fundació Biodiversidad, fundació pública del Govern d'Espanya adscrita a l'aleshores Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí, el projecte «Recuperació d'ambients fluvials al riu Congost per a l'increment de la biodiversitat». La selecció del projecte permeté percebre una subvenció de 168.521,70 €, sobre un total pressupostat de 241.675,27 €. El projecte, que es va desenvolupar durant el 2010 i els primers mesos de 2011, va possibilitar poder continuar treballant riu amunt en la naturalització d'uns dos quilòmetres, entre la passera per a vianants del Parc Firal i fins a 200 metres al sud del pont de la carretera Interpolar.

El projecte preveia continuar aplicant els criteris que s'havien aplicat en el tram anterior, com ara la potenciació de la vegetació autòctona o la creació d'habitats, tant a la riba com al llit fluvial, amb la plantació de més d'un miler d'arbustos i una seixantena d'arbres de ribera. L'element més destacable del projecte van ser les actuacions encaminades a millorar la connectivitat hidràulica en sentit longitudinal i transversal. Per assolir-ho es va procedir a

retirar estructures hidràuliques en desús, a fi d'eliminar obstacles i facilitar el desplaçament de la fauna aquàtica, i també evitar l'acumulació de residus. Per primera vegada, en el terme municipal de Granollers es va construir una escala de peixos per facilitar la superació de desnivells importants, com és el col·lector d'aigües residuals que travessa el riu Congost i que està situat a uns 200 metres del pont de la carretera Interpolar. Ara bé, l'actuació més emblemàtica va ser la naturalització d'un tram de 603 metres del mur de formigó de la canalització del riu, d'acord amb un projecte hidrogeomorfològic aprovat per l'Agència Catalana de l'Aigua. Es va deixar la base del mur fins a una alçada aproximada d'un metre, es va protegir la base amb escullera de roca i es va recobrir amb terres; els marges van quedar estabilitzats amb tècniques de bioenginyeria. Per tal de garantir la seguretat en cas d'avingudes, es van fer créixer unes motes al passeig fluvial. Aquest projecte tenia per objectiu millorar la connectivitat transversal entre la zona agrària del pla de Palou i el riu Congost per, d'aquesta manera, esdevenir un corredor biològic. L'actuació de desendegament va ser pionera a la conca del Besòs i a Catalunya.

Vista del tram de mur desendegat a l'alçada de l'església de Palou. Fotografia: Albert Camps.

Recuperació d'ambients fluvials en el tram del riu Congost a l'alçada del parc Firal

Per continuar amb els projectes de naturalització del Congost, el 2010 l'Ajuntament de Granollers va presentar-se a la convocatòria de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP), que establí un concurs per finançar íntegrament actuacions que afavorissin la biodiversitat. Els 25.000 € aconseguits permeteren continuar aigües amunt, en una longitud d'un quilòmetre, a l'alçada del Parc Firal, amb els criteris de naturalització emprats en projectes anteriors. Completaven una intervenció en cinc dels prop de set quilòmetres de recorregut del riu Congost pel municipi de Granollers. Executat a les acaballes de 2011, es va procedir a l'alliberament fluvial amb la creació de planes inundables enretirant uns metres l'escullera baixa entre dues de les rescloses i augmentant d'aquesta manera la diversitat morfològica i la llibertat fluvial. Com en els projectes precedents, es va procedir a retirar espècies vegetals invasores, a plantar espècies arbustives productores de fruit per a la fauna i a crear refugis de fauna, com ara la instal·lació de caixes niu per al xot, l'oreneta o la gralla, una espècie en clara regressió a la comarca i amb evidències de la seva reproducció a Granollers. Sota el pont del carrer d'Enric Prat de la Riba es va crear una nova escala de peixos, tal com s'havia fet prop de Can Cabanyes. Finalment, aprofitant l'ocasional efluent de la mina del molí de Can Many, connectada a la xarxa municipal d'aigua no potable, es va crear una bassa temporal i es van plantar espècies autòctones per incrementar la diversitat florística. Cal esmentar que fora de l'àmbit, però també inclòs en el projecte, es va formar una altra zona humida a partir de l'efluent de la mina d'en Joanet, a l'alçada del parc del Lledoner.

A aquestes actuacions cal afegir totes les de millora, manteniment i neteja que periòdicament es fan al riu Congost o a la riera Carbonell i en altres torrents del municipi, gràcies a la contractació d'empreses especialitzades, però també amb plans d'ocupació laboral, amb el programa de l'Associació per a la Promoció i la Inserció Professional (APIP) de formació de persones internes en règim semiobert del centre penitenciari de Quatre Camins o mitjançant campanyes de voluntariat a través del programa 'Fem dissabte' del Projecte Rius o d'activitats com ara 'Plantem el futur', una acció impulsada per Catalunya Ràdio i la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya que permeté la plantació de més de mil espècies vegetals a l'espai natural de Can Cabanyes i al riu Congost.

Instrumentes de protecció del patrimoni natural de Granollers

Aquestes actuacions que acabem de descriure van anar acompanyades de manera paral·lela amb el desplegament d'instrumentes de protecció del patrimoni natural de Granollers, tant en l'àmbit municipal, com en el nacional i l'europeu.

96

Ponències

A mesura que es va començar a actuar per millorar l'estat de les petites, fràgils i escasses zones boscoses de les serres de Llevant i de Ponent o en els cursos fluvials del municipi, es va veure la necessitat de protegir-los normativament mitjançant el Pla especial de protecció i gestió del patrimoni natural de Granollers. El Pla és un instrument de planificació específica que té per objectiu conservar, protegir i divulgar els elements dels espais naturals i els elements botànics d'interès municipal. Els espais inclosos en aquests catàlegs abasten un territori protegit de 131,85 hectàrees, de les quals 58,1 corresponen a la superfície de protecció i la resta formen part de l'àmbit complementari de gestió. En primer lloc (una feina iniciada l'any 1999), es procedí a elaborar el catàleg dels espais naturals d'interès municipal i se'n determinaren un total de disset, entre els quals el riu Congost, la riera Carbonell i els torrents de Can Ninou, Sant Nicolau i de la Font del Ràdium. El catàleg, que consta d'unes fitxes on es descriuen les principals característiques de cada espai, es va complementar amb les normes urbanístiques. El pla, aprovat definitivament l'any 2004, té per finalitat protegir el patrimoni natural, protegir els punts amb interès paisatgístic, conservar la xarxa de camins interiors i de connexió dels espais i establir un vincle amb la història i els valors socials, culturals i patrimonials dels espais naturals. Posteriorment el Pla especial de protecció i gestió es va desenvolupar en nivells de concreció, com ara el Pla de gestió dels Espais Naturals (2005), i amb l'elaboració de documents de planificació més específics: els plans d'usos, per exemple el de l'espai natural de Can Cabanyes (2006). En la revisió del Pla especial que s'ha de dur a terme en els propers anys s'hi hauria d'incorporar el catàleg de la xarxa de recs i mines i d'aquells elements constructius que tenen relació amb l'aigua i puguin esdevenir un bé patrimonial per preservar.

Amb l'objectiu de protegir la biodiversitat, el riu Congost en el tram que travessa Granollers i la resta de territori municipal estan considerats per la Generalitat de Catalunya, a petició de l'Ajuntament, refugi de fauna i pesca des de l'any 2008.

Mesures normatives de protecció en l'àmbit local i nacional a les quals s'ha d'afegir la protecció de la Unió Europea, que per al riu Congost, suposa formar part de la Xarxa Natura 2000, la iniciativa política europea més important de conservació de la natura creada a partir de l'aprovació de la Directiva Hàbitats l'any 1992. Es tracta d'una xarxa d'espais naturals la finalitat de la qual és fer compatible la protecció de les espècies i els hàbitats naturals i seminaturals amb l'activitat humana que s'hi desenvolupa, alhora que estableix un marc legal de protecció del patrimoni natural. Pel setembre de 2006 el govern de la Generalitat va aprovar la llista de Llocs d'Importància Comunitària de Catalunya, entre els quals figuraven 358,4 hectàrees del riu Congost. A Granollers, 66,21 hectàrees formen part de la Xarxa Natura 2000; hi pertanyen el riu Congost i l'espai natural de Can Cabanyes, la qual cosa representa el 18,5% de la superfície del municipi. En el formulari 'Natura 2000. Standard data form for special for sites eligible for identification as sites of community importance (SCI) and for special areas of conservation (SAC)', presentat per la Generalitat de Catalunya a la Unió Europea, es destaca: «Aquest espai suposa una bona representació d'un sistema fluvial de tram mitjà extremament interessant perquè constitueix una reserva natural dintre d'un territori altament antropitzat, que a més serveix de corredor biològic entre el massís del Montseny, la serralada prelitoral septentrional i la costa, pel fet que el seu curs connecta aquests espais i discorre per la plana. Malgrat l'alt grau d'artificialització, encara s'hi poden trobar comunitats vegetals ripàries característiques dels rius mediterranis. A més, algun dels elements artificials introduïts ha suposat la formació de sistemes de llacunes artificials de gran valor ecològic, paisatgístic i pedagògic (per a escoles, instituts d'educació secundària, adults i persones grans a través del Museu de Ciències Naturals i el Centre de Can Cabanyes), que acullen nombroses espècies d'aus, i ha aconseguit un grau elevat d'integració amb l'entorn físic i natural.» Cal fer notar la referència a elements granollerins com el Museu de Ciències Naturals La Tela i el centre d'interpretació i l'aiguamoll de Can Cabanyes.

Flora i fauna al riu Congost

El procés de degradació sofert pel riu Congost durant els anys seixanta i vuitanta del segle passat va afectar de manera extraordinària la biodiversitat pròpia del riu, sobretot en els trams mitjans

i baixos. No serà objectiu d'aquesta ponència estendre's en la descripció de la flora i la fauna del riu Congost a Granollers, atès que ja existeix editada la ponència que Jordi Ruiz va impartir al Centre d'Estudis amb el títol «El riu Congost: ecologia i conservació d'un ecosistema més estable» l'any 2006 i que va versar sobre l'evolució de la biodiversitat al riu Congost. En tot cas, s'aportaran les darreres dades disponibles i que mostren, en general, una evolució en positiu de les espècies de vegetació i fauna que habiten en el tram del riu corresponent a Granollers.

El nombre d'espècies vegetals que poblen tant la llera del Congost com els espais de ribera del passeig fluvial han anat incrementant-se amb el pas dels anys. Així, mentre que el 2006 es detectaren 208 espècies de flora diferents, l'any 2010 havien pujat a 230, amb un creixement continu entre aquestes dues dates. Hom considera que percentualment un 80% de les espècies vegetals són autòctones. Un informe d'Andreu Salvat, director tècnic d'Aprèn Serveis Ambientals, destacava la presència d'algun exemplar de vern (*Alnus glutinosa*) detectat recentment en el tram del riu Congost a l'alçada de Palou. La presència del vern entre la vegetació fluvial esdevé un bon bioindicador de la recuperació del riu. Esmentar els exemplars de tamarisc (*Tamarix africana*) que es troben al tram de Can Cabanyes, un interessant cascall marí (*Glaucium flavum*), espècie rara al municipi, i que és pròpia de codolars i arenys fluvials i l'agèrat (*Achillea ageratum*), una composta de flor groga pròpia de sòls argilosos inundables. Destaquen algunes espècies de floració notable, com ara la salicària (*Lythrum salicaria*) i el lliri groc (*Iris pseudacorus*). Finalment, com a hàbitats autòctons d'especial interès prenen importància les jonqueres de jonc boval (*Scirpus holoschoenus*), els prats humits amb espècies pròpies dels prats de dall de terra baixa (*Arrhenatherion*) i els canyissars.

El darrer cens de fauna efectuat pel Museu de Ciències Naturals La Tela de Granollers (2010) ha detectat en l'entorn fluvial del riu Congost a Granollers la presència de 78 espècies diferents d'aus nidificants, 8 espècies de peixos, 21 espècies de mamífers terrestres, 11 espècies de quiròpters i 55 espècies diferents de ropalòcers diürns. Destaca, doncs, la important presència d'aus nidificants, algunes de les quals protegides, fet que podríem considerar l'element més destacable de la fauna del Congost. Esmentar la presència abundant de l'ànec collverd (*Anas platyrhynchos*), la polla

o gallineta d'aigua (*Gallinula chloropus*), el bernat pescaire (*Ardea cinerea*), el blauet (*Alcedo atthis*), la xivitona (*Actis hypoleucos*), el becadell (*Gallinago gallinago*), el corriol petit (*Charadrius dubius*) i el camallarga (*Himantopus himantopus*). En el cens esmentat de 2010 es detectaren 149 aus nidificants, xifra que representa un retrocés important en relació amb els anys anteriors, quan en el període 2005-2009 la xifra oscil·là entre els 227 de 2008 i els 277 de 2007. La causa d'aquesta oscil·lació s'ha de buscar en la variació anual de les condicions climàtiques.

Pel que fa a l'herpetofauna, amfibis i rèptils, habiten a l'espai fluvial del Congost a Granollers espècies autòctones com ara el gripau corredor (*Bufo calamita*), la granota verda (*Pelodytes perezii*), la serp blanca (*Rhynchophis scleraris*), la serp verda (*Malpolon monspesulanus*) i el llargardaix ocel·lat (*Timon lepidus*), una espècie que s'ha tornat a detectar els darrers anys amb exemplars que habiten a la zona dels horts municipals, i la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*), de la qual es té constància que s'ha reproduït a l'aiguamoll de Can Cabanyes. Entre les espècies considerades invasores s'ha d'esmentar la presència de la tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*), introduïda per persones que en tenen a casa i que les alliberen al riu o a la llacuna de Can Cabanyes.

Els darrers censos de peixos han localitzat vuit espècies diferents, cinc de les quals són autòctones: el barb de muntanya (*Barbus meridionalis*), el barb de Graells (*Barbus graellsii*), la bagra (*Squalius cephalus*), el barb roig (*Phoxinus phoxinus*) i l'anguila (*Anguilla anguilla*), i tres són al·lòctones: la carpa (*Cyprinus carpio*), la gambúsia (*Gambusia holbrooki*) i el carpi (*Carassius carassius*). Entre les espècies invasores que habiten el Congost, i que s'ha estès en els recs d'aigua que discorren pel pla de Palou, destaca el cranc de riu americà (*Procambarus clarkii*), el qual ha desplaçat el cranc de riu autòcton.

Els mamífers són abundants en individus, però no en espècies. La presència de la llúdria (*Lutra lutra*) a Granollers els anys 2004 i 2005, i detectada intermitentment en el tram del riu Congost que va des del Figaró a Montmeló i més recentment a la conca del Tenes, fou àmpliament recollida i difosa pels mitjans de comunicació i es convertí en un símbol de la recuperació de la biodiversitat a l'entorn fluvial. També cal esmentar les diverses espècies de ratpenats i,

entre els petits mamífers, la musaranya vulgar (*Crocidura rússula*), el ratolí de camp i de bosc (*Apodemus sylvaticus*), i el talpó comú (*Microtus doudecimcostatus*). Com a espècie de mamífer invasor present en el tram del riu Congost de Granollers s'ha d'esmentar el visó americà (*Mustela vison*).

100 A Granollers, per iniciativa del Servei de Protecció de Fauna i Flora de la Generalitat de Catalunya i del Museu de Ciències Naturals La Tela s'han reintroduït al riu algunes espècies autòctones, com ara exemplars de mostela i de tortuga de rierol. Aquesta és una de les línies d'actuació que s'haurien de potenciar en el futur, per exemple reintroduint el peix espinós, tot implicant en aquesta acció entitats i ciutadania com a element de conscienciació col·lectiva dels valors biològics del riu Congost.

Amb l'objectiu de divulgar entre la població la biodiversitat existent al riu i el municipi, s'hauria d'elaborar una col·lecció de fitxes amb cadascuna de les espècies de flora i fauna de Granollers que apareixen en els inventaris que de manera periòdica s'elaboren i coordinen des del Museu de Granollers, i posar-les a disposició de la ciutadania a través de la pàgina web de l'Ajuntament.

La recuperació social del riu Congost

La recuperació del riu Congost com a espai biològicament viu ha anat acompanyat de manera paral·lela de la recuperació social de l'àmbit fluvial. De ser una zona marginal del municipi, bé sigui per la contaminació de les aigües, per l'ocupació de l'espai per activitats diverses, per la inexistència d'un camí fluvial o per la degradació de l'espai, el riu i els espais més immediats que l'envolten han passat a ser, en pocs anys, l'espai públic més concorregut del municipi i escenari de multitud d'activitats humanes.

El criteri aplicat i que ha de continuar vigent en el futur és clar. En el canal d'aigües, és a dir l'espai entre murs per on discorre el riu i els espais de ribera més propers, s'ha de restringir al màxim la presència humana. La finalitat aquí ha de ser de continuar implantant projectes que cerquin la naturalització màxima possible per apaivagar l'alt grau d'artificialitat heretada i amb una fita: fomentar la biodiversitat. Per continuar preservant el medi serà

necessari mantenir la prohibició de l'activitat de caça i pesca a l'entorn fluvial. Paral·lelament, i no com un antagonisme sinó com una oportunitat, serà necessari continuar treballant per fer més accessibles i acollidors els espais de ribera existents a la vora dels camins fluvials, així com promoure la celebració d'activitats que acostin de nou la població al riu i que converteixin aquest espai cada vegada més en un lloc de referència, ple de valors.

Projectes que han promogut la recuperació social del riu Congost

En el punt anterior hem comentat els projectes de recuperació de l'entorn fluvial que s'han anat desenvolupant a Granollers des dels darrers anys del segle XX i la primera dècada del segle XXI, actuacions que perseguïen tant la recuperació ambiental com la social. Tot seguit s'explicaran projectes que al llarg d'aquest període han tingut per escenari els espais més propers al riu, com la planificació de la zona d'horts municipals, la xarxa de reg d'aigua no potable i la creació de la xarxa de parcs urbans del marge esquerre del riu, juntament amb la senyalització i divulgació d'itineraris.

La creació de la zona d'horts municipals

Uns terrenys situats entre l'avinguda de Sant Julià i el camí fluvial del riu Congost i entre el gual d'Arquímedes i el pont de la carretera Interpolar foren escollits per situar-hi la zona d'horts municipals. A mesura que es van anar desenvolupant projectes urbanístics (parc del Congost, terrenys fluvials propers al polígon de Jordi Camp, parc Firal, parc del Lledoner...) es va procedir a desmantellar els horts incontrolats que s'havien anat implantant més enllà del mur de contenció des de mitjan anys setanta. Per donar una alternativa a la gent de Granollers que conreava aquests horts i ser sensible a la funció social que tanmateix desenvolupaven es va crear la zona d'horts municipals controlada. Els primers hortolans s'hi establiren l'any 1999 i paulatinament s'han anat ocupant les 100 parcel·les disponibles, cadascuna de les quals té una superfície aproximada de 140 m². Hi ha habilitats espais per desar les eines i més recentment es va instal·lar una xarxa de reg gota a gota. L'aigua utilitzada pels hortolans per regar les hortes procedeix de

la xarxa municipal d'aigua no potable, alimentada per pous, mines i l'aigua regenerada procedent de l'aiguamoll de Can Cabanyes.

La xarxa municipal d'aigua no potable

102 Més enllà dels episodis puntuals de sequera, tan freqüents en el clima mediterrani, des de fa uns anys ha estat prioritari implantar mesures d'estalvi i eficiència en la gestió de l'aigua. No és aquí el lloc per relatar la feina feta en aquest àmbit, però sí que es farà referència a la xarxa municipal d'aigua no potable que discorre fonamentalment al llarg dels dos camins fluvials. L'objectiu és clar: destinar cada vegada menys aigua potable per a usos com el reg de zones verdes i la neteja de carrers o del clavegueram. Actualment en els espais propers al riu, on se situen les zones verdes més importants de Granollers, discorre una xarxa d'aigua no potable de deu quilòmetres de longitud que s'alimenta amb aigua de pous, prèviament aforats per determinar la viabilitat del cabal disponible. També d'antigues mines, de l'antiga captació de les aigües d'en Serra o de l'aigua regenerada i posteriorment clorada procedent de l'aiguamoll de Can Cabanyes, alimentat per part de l'efluent de l'estació depuradora d'aigües residuals de Granollers. Al llarg del recorregut s'han creat una sèrie de basses en superfície i també dipòsits soterrats que serveixen per emmagatzemar l'aigua que posteriorment s'utilitza per regar. La xarxa, actualment automatitzada i telegestionada, té moltes potencialitats de futur pel que fa al creixement i els usos. Per exemple, en els propers anys caldrà connectar-hi la captació procedent del riu Mogent i que s'emmagatzema en els pous situats a Roca Umbert; o, per posar-ne un altre, la xarxa d'aigua no potable pot esdevenir un recurs hídric per ajudar a implantar activitats de regadiu al pla de Palou.

Ponències

La xarxa de parcs urbans

El planejament vigent a principi dels anys setanta preveia la construcció de sengles vies als dos marges fluvials, a tocar del mur de canalització. El nou Pla general d'ordenació urbana de 1984 va incloure la creació d'una xarxa de parcs urbans al marge esquerre del Congost que connectés la ciutat amb l'espai fluvial i amb els espais periurbans com Palou o les serres de Llevant i Ponent. Des

dels anys vuitanta fins a l'actualitat, s'han anat bastint els quatre parcs urbans: Ponent, Congost, Firal i Lledoner.

El primer que va entrar en funcionament —la zona de l'estany s'inaugurava el maig de 1989— va ser el parc de Ponent, dissenyat per l'equip d'arquitectes MBM, de Josep Martorell, Oriol Bohigas i David McKey. Situat entre el carrers Ramon Llull, Rafael Casanova i Torras i Bages i el riu Congost, ocupa una superfície de 26.400 m². El parc acull al seu interior una sèrie d'equipaments (escola o camp de futbol, entre altres) i un estany artificial. L'objectiu era donar al parc una façana per la banda del Congost: un passeig que miraria al riu i connectaria amb el passeig fluvial a través de la plaça de la Constitució amb una passera per damunt de l'estany. També, com a projecte de futur, seria interessant unir el parc de Ponent amb el barri Congost mitjançant una passera per a vianants que millorés la comunicació entre els dos marges fluvials i facilités l'accés del barri de Congost, un barri mancat d'un parc urbà, al parc de Ponent.

El projecte del parc del Congost va ser elaborat per l'estudi d'arquitectes Batlle i Roig el 1986, executat en diferents fases, fins a completar-lo l'any 2002. En la segona fase, la de 1999, el projecte va incloure la prolongació del passeig Fluvial des del carrer Joan Camps fins a la plaça de la Constitució. La construcció i el tanca-ment del camp de futbol de Primer de Maig, per un costat, i les tanques perimetrals metàl·liques i arbustives exteriors i interiors del parc el convertien en un espai fragmentat i amb molts racons ocults que el feien poc acollidor. En els darrers temps s'han anat eliminant aquestes barreres, s'ha connectat les dues parts del parc que el camp de futbol separava i s'ha creat un espai més diàfan. Darrerament, arran de la urbanització de la plaça de les Hortes, s'ha obert més el parc cap a la plaça i el carrer Roger de Flor. El parc del Congost, amb una superfície de 33.600 m², és actualment un espai públic més obert i connectat amb la ciutat i el passeig fluvial.

L'any 2000 es va posar en funcionament el tercer dels parcs del marge esquerre del riu Congost, el Parc Firal. Obra de l'arquitecte Pep Bonet, connecta la zona urbana amb l'espai periurbà de Palou. Té una superfície de 44.900 m², i tot i que està pensat per acollir-hi activitats que necessiten una gran superfície a l'aire lliure (fires de mostres, concerts, circs, etc.), durant bona part de l'any és un espai que molta gent aprofita, per la seva gran extensió i caràcter

diàfan, per jugar, passejar el gos o practicar esport a l'aire lliure. Amb el tancament a la circulació de vehicles de la via interior, el parc connecta i s'integra millor amb el passeig fluvial, per on diàriament centenars de persones corren, passegen o van en bicicleta.

El darrer dels parcs, inaugurat al 2011, i obra de l'arquitecte Ferran Llistosella, és el parc del Lledoner, el més gran de la ciutat en superfície amb 66.000 m². És un parc, a diferència de la resta, que s'ha pensat com un parc fluvial exemplificador de la vinculació amb el riu, amb el Congost i la riera Carbonell. A l'interior del parc del Lledoner s'ha creat una petita llacuna que s'alimenta amb aigua procedent de la mina d'en Joanet, provinent de Can Mònic, que discorre al llarg del parc i que proporciona l'aigua per regar les zones verdes. Un cop l'aigua ha circulat per l'interior del parc retorna al riu Congost.

Actualment només resta un petit espai, situat entre el parc del Lledoner i el carrer Ramon Llull, pendent del corresponent desenvolupament urbanístic, per completar la xarxa de parcs del marge esquerre del riu. Tot i així, s'ha consolidat provisionalment un camí fluvial que interconnecta els parcs de Ponent i Lledoner.

L'objectiu és que la natura entri a la ciutat i actuar per tal que progressivament el conjunt de parcs que toquen al riu s'interrelacionin amb l'espai fluvial, fins a conformar un gran parc fluvial que integri aquests parcs urbans amb els espais periurbans. Els parcs urbans han de pensar-se com a espais propers al riu, complementaris, entre l'espai natural i la zona residencial, que són per al gaudi de la ciutadania però que alhora han d'estar vinculats amb el riu. Aquests parcs no han de ser vistos com un element de barrera entre la ciutat i l'espai natural sinó que han de servir de ròtula. S'ha d'actuar naturalitzant-los en un cert grau per fomentar la biodiversitat, bé mitjançant la plantació de vegetació o bé amb la creació d'elements que serveixin d'hàbitat i afavoreixin la presència de fauna.

Itineraris de lleure

Amb les actuacions urbanístiques que es van dur a terme al passeig de la Ribera i de la Conca del Besòs, al marge dret del riu Con-

gost, es va completar el camí fluvial que permet, només amb un parell d'interrupcions —carrer Ramon Llull i carretera de Caldes—, disposar d'un espai exclusiu per als vianants que al llarg de 6,7 quilòmetres discorre pels dos marges fluvials. Al nord connecta amb els itineraris de Canovelles i les Franqueses del Vallès; al sud, amb Montmeló i Montornès del Vallès. I avui és possible continuar seguint el curs fluvial del Congost fins al Figaró o bé, aigües avall, arribar al mar Mediterrani a la desembocadura del Besòs a Sant Adrià de Besòs i Barcelona.

Per tal d'acostar la ciutadania al riu s'han creat una sèrie d'itineraris i circuits, convenientment senyalitzats. Panells informatius que es troben al llarg del camí fluvial i que informen de la vinculació del municipi amb el riu Congost i dels seus valors ecològics. Senyalització d'itineraris que acosten a les serres de Llevant i de Ponent i d'altres que informen de tres recorreguts al voltant del riu i que assenyalen la distància recorreguda a ciclistes, corredors i persones que passen. L'any 2000 s'editaren dos volums de la col·lecció «Rutes per Granollers», *El Pedró* i *La Font del Ràdium*, que discorren en part per la vora del Congost i estan disponibles a la pàgina web de l'Ajuntament.

De cara al futur, s'han de crear, consolidar i senyalitzar itineraris fluvials que superin els límits municipals i donar a conèixer els valors patrimonials i ecològics dels entorns fluvials, o bé recuperar antics camins com ara la variant del Camí de Sant Jaume que passava per Granollers tot seguint el curs del riu Congost. Aquí tant el Consell Comarcal del Vallès Oriental com el Consorci per a la Defensa de la Conca del riu Besòs tenen un paper promotor per jugar, juntament amb els municipis i les entitats del territori.

El parc fluvial del Congost: un espai per a la pràctica del lleure i per fer salut

El passeig fluvial i els parcs urbans i periurbans esdevenen un espai per passejar, córrer o anar amb bicicleta que cada dia utilitzen centenars de persones i que veu créixer cada vegada més les activitats que hi organitzen col·lectius, entitats i administracions. Un espai intergeneracional freqüentat per gent de totes les edats i que parla en clau de gènere. Actualment —el signe ha canviat en els

darrers anys— la majoria de persones usuàries del passeig fluvial són dones, que principalment el fan servir per caminar i córrer. I aquest és un fet destacable: les vores del riu com a espai per al manteniment físic, per fer salut, per a la relació entre les persones. Molta gent surt a caminar o amb la bicicleta regularment, de manera individual o en grup. Diverses entitats: l'Associació de Veïns Sota el Camí Ral, l'Agrupació Excursionista o Mans Unides (amb la caminada nocturna) organitzen caminades que passen pel passeig fluvial. Altres activitats que utilitzen l'espai del riu són la Diada de la Bicicleta de Granollers i la sortida fins al mar organitzada pel Consorci del Besòs i la Diputació de Barcelona, en la qual en les darreres edicions han participat més d'un miler de ciclistes; el punt de sortida és el Parc Firal de Granollers, a 26 quilòmetres del mar. És un passeig fluvial que molts ciutadans fan servir per córrer. Aquest ha estat un fenomen creixent i a totes hores, des del matí fins al vespre, diàriament centenars de corredores i corredors s'hi entrenen. Poques ciutats tenen la vitalitat i progressió que aquesta pràctica esportiva té a Granollers. L'explicació s'ha de buscar en diferents factors: el paper promocional d'entitats granollerines com el Club L'Aire, el Club d'Atletisme Granollers o La Mitja, però també pel fet de disposar d'uns espais propers i accessibles, a pocs minuts dels habitatges, que conviden a córrer; i una conscienciació de la població cada vegada més gran cap a un estil de vida que incorpora l'exercici físic a l'aire lliure com una opció de salut.

La influència de la Mitja Marató de Granollers, una de les més prestigioses i concorregudes d'Espanya, és innegable, com també ho és el gran nombre de corredors i corredores aficionats que s'apleguen al voltant del Club L'Aire. El passeig fluvial també és escenari, al llarg de l'any, d'una sèrie de proves que s'han consolidat en el calendari de curses populars: els 10 km de Granollers, organitzats per la colla castellera Xics de Granollers i el Club Triatló Granollers, la Mitja Marató per relleus ciutat de Granollers, organitzada pel Club Atlètic Granollers, i la cursa Granollers Solidari. Algunes dades sobre la participació expressen la gran resposta ciutadana. L'activitat 'Preparem la Mitja', adreçada a entrenar aquelles persones que tinguin interès a córrer la Mitja Marató de Granollers, va tenir 1.088 inscrits en la darrera edició de 2011. El 5 de febrer de 2012, 940 granollerins i granollerines van córrer la cursa de la Mitja, i Granollers va ser el municipi amb més dones inscrites: 232. Una darrera dada prou il·lustrativa: 149 corredors de Granollers van acabar la Behobia - Sant Sebastià de 2011, una

de les curses més prestigioses i en la qual participaren prop de 20.000 atletes. Granollers estigué entre els deu municipis que hi van aportar més corredors, el sisè en relació amb la població, i això a gairebé 600 quilòmetres de distància!

Tota aquesta gent es relaciona de manera harmoniosa amb l'entorn natural. Pràcticament han desaparegut del tot els abocaments incontrolats, s'han reduït gairebé els actes incívics i generalment es respecta la biodiversitat de l'entorn. Fent activitats les persones entren en contacte amb la natura, la coneixen, la respecten i la valoren. Aquest és l'actiu més important per evitar que l'espai fluvial es pugui tornar a degradar.

El riu Congost: espai de coneixement científic i de l'entorn

Són nombroses les activitats que les entitats i diferents administracions organitzen per promocionar el coneixement de l'entorn fluvial. A les caminades esmentades s'ha d'afegir les sortides i activitats que organitzen periòdicament el Museu de Ciències Naturals La Tela, com ara el seguiment d'ocells i de ratpenats o l'anellament d'aus, o el Servei de Medi Ambient de l'Ajuntament de Granollers. Cal esmentar també la plantació d'un arbre que cada any La Mitja fa al Bosc de la Mitja, amb els alcaldes dels tres municipis per on transcorre la prova, i el Bosc de la Pau, on hi ha plantats 224 arbres en record de les víctimes que va causar el bombardeig del 31 de maig de 1938 i a l'entorn del qual entitats i ajuntament fan activitats de sensibilització.

També és un espai per a la participació ciutadana i el compromís amb el riu i la natura. Catorze col·lectius granollerins (escoles, instituts, associacions de veïns, entitats i organismes municipals) participen del Projecte Rius, una iniciativa desenvolupada per Associació Hàbitats amb l'objectiu d'estimular la participació activa de la societat en la conservació i millora dels nostres rius. Fomenta l'apropament de les persones al riu i permet conèixer com són i com funcionen els ecosistemes fluvials, els organismes que s'hi poden trobar, la seva importància ambiental i social, els problemes que pateixen i què es pot fer per millorar-los. També s'han desenvolupat activitats de voluntariat, com ara les campanyes 'Fem dissabte' o 'Plantem el futur'.

El riu Congost és un espai de coneixement i de difusió que es transmet a través de la pàgina web de Can Cabanyes, del Museu de Ciències Naturals La Tela i de l'Ajuntament de Granollers, en blocs d'aficionats ornitòlegs, com ara 'Avesengranollers', que detallen magníficament les aus divisades a l'espai natural de Can Cabanyes. O mitjançant l'edició d'opuscles, pòsters, guies i material didàctic, com és el cas d'un crèdit variable sobre el riu Congost, i la senyalització instal·lada a Can Cabanyes i a les vores del camí fluvial.

També és un espai de coneixement científic. En són exemples el seguiment dels censos de flora i fauna que es fan des del Museu de Ciències Naturals La Tela i la Universitat de Barcelona o el paper rellevant que el museu juga en el programa de seguiment de ropalòcers –papallones- de Catalunya (CBMS) o el Projecte Quiròpters d'estudi dels ratpenats. L'aiguamoll construït de Can Cabanyes, dissenyat per la Universitat Politècnica de Catalunya, és un espai de coneixement científic per a la universitat. Al seguiment del funcionament de l'aiguamoll que periòdicament efectua, cal afegir els estudis científics que s'han elaborat sobre la depuració d'aigües, entre els quals cal esmentar el treball sobre l'eliminació de determinats components dels fàrmacs en aiguamolls de les característiques del de Can Cabanyes.

Els projectes desenvolupats de recuperació de l'entorn fluvial del riu Congost a Granollers han despertat l'interès de delegacions de països diversos (Japó, Líban, Mèxic, Suècia, Regne Unit, Xina o Vietnam) que els han volgut conèixer in situ. Són actuacions que han merescut el reconeixement d'institucions com les Nacions Unides, a través del seu programa Hàbitats, que va seleccionar el projecte de recuperació i sanejament del riu Congost en el Concurs de Bones Pràctiques patrocinat per Dubai el 2004, i el va catalogar com a good. També han rebut el reconeixement de l'Estat, amb la distinció de Capital de la Biodiversitat en la categoria de 30.000 a 200.000 habitants en l'edició de 2011. La Diputació de Barcelona també ha distingit projectes com la recuperació ambiental del riu o la xarxa municipal d'aigua no potable.

Un patrimoni que cal preservar

Entre la dècada dels noranta i la primera del segle XXI s'ha guanyat 354.500 m² d'espai públic a la vora del riu Congost.

Espai públic recuperat a l'entorn fluvial (2012)

Parcs urbans	Superfície	Espais fluvials periurbans	Superfície
Ponent	26.400 m ²	Can Cabanyes	80.000 m ²
Congost	33.600 m ²	Passeig fluvial	90.600 m ²
Firal	44.900 m ²	Passeig fluvial Conca del Besòs	13.000 m ²
Lledoner	66.000 m ²		
Total	170.900 m²	Total	183.600 m²

Elaboració de l'autor

El riu Congost i el seu entorn formen part del nostre patrimoni, per la interrelació des d'antic entre el municipi i el riu, pels records, per les vivències, per la biodiversitat, i per l'activitat social, com acabem de veure. Però també s'han de preservar aquells vestigis que encara resten vinculats amb l'entorn fluvial, com per exemple els murs de contenció a base de còdols de riu i lligats amb una malla metàl·lica, i la xarxa de recs i mines de Granollers i de Palou amb els elements constructius que encara resten (rentadors, rescloses...), que han estat ja inventariats i que hauran de formar part d'un nou catàleg per incloure en la pròxima revisió del Pla especial de protecció i gestió del patrimoni natural.

El riu Congost com a eix vertebrador de la ciutat

El riu Congost travessa el terme municipal de Granollers de nord a sud, al llarg de 6,7 km. Figuradament, el terme municipal de Granollers té una certa semblança a la forma d'una persona; aleshores, el riu Congost en representa la columna vertebral, i de la mateixa manera que la columna vertebral és una part vital per a les persones, el riu ho és per a Granollers.

Des del punt de vista urbanístic hi ha tres eixos longitudinals sobre els quals cal actuar per transformar la ciutat seguint el model que s'ha anat bastint les darreres dècades: el cobriment de la via de la línia de França, l'eix de la carretera i el riu Congost. No és objectiu d'aquesta ponència estendre's a parlar d'aquests eixos ni argumentar-ho, però sí que s'ha de considerar de manera inqüestionable que el Congost n'és un. La transformació que ha viscut el riu amb les actuacions que s'acaben de relatar va en aquest sentit, però no tindrien sentit o formarien part d'una anàlisi incompleta si no s'hi relacionessin les actuacions més de caràcter urbanístic que la

darrera dècada s'han produït a l'entorn fluvial, i que van en dos sentits: reduir l'efecte barrera que havia tingut el riu, que separava en dues parts la ciutat, i integrar l'espai fluvial a la ciutat. La xarxa de parcs urbans, per exemple, n'és un exponent clar.

Hi ha hagut altres projectes que han tingut clara la idea d'incorporar la preservació dels valors ecològics i l'ús social a l'entorn fluvial, com ara l'actuació de completar el vial del marge dret del riu, des del pont de Ramon Llull o el límit amb Canovelles fins a l'avinguda de Sant Julià, amb la prolongació fins a la carretera Interpolar amb la reurbanització del polígon Congost. Les noves vies del passeig de la Ribera i de la Conca del Besòs van incorporar la creació d'una franja verda i la continuïtat del camí fluvial. L'actuació va permetre la retirada de les torres d'alta tensió properes al riu en els dos marges, una acció molt significativa en la millora del paisatge urbà.

El científic, filòsof, alquimista i matemàtic anglès Isaac Newton va escriure que «els homes construïm massa murs i no prou ponts». Entre els murs de la canalització del riu, no fa gaires dècades, hi havia molt pocs ponts que comunicuessin els dos marges fluvials, i els que hi havia estaven pensats més per al pas de vehicles que no pas de persones. La primera actuació va ser l'ampliació del pont de la carretera de Caldes, que va passar d'una amplada de 80 cm a una de 6 metres per banda. Amb l'actuació, executada el 2003, es van construir de fet dos nous ponts afegits a l'existent, i això va permetre millorar substancialment la comunicació, principalment dels vianants, dels barris situats al marge dret del riu (Can Gili, Terra Alta i Congost) amb el centre de la ciutat. Coincidint en el temps, es va construir la passera per a vianants del final del Parc Firal. A tocar d'aquesta passera, el 2010 es va posar en funcionament el nou pont del Camí de Can Bassa, que uneix els polígons de Palou Nord i de Congost.

Si una actuació exemplifica tot el que s'ha explicat és la passera per a vianants entre els carrers Joan Camps i Arenys. Ha permès acostar el centre de la ciutat i l'entorn fluvial a escassament cinc minuts a peu a través d'un itinerari accessible gràcies a la conversió en zona de vianants del centre històric i a l'ampliació de voreres. Ha permès aproximar el centre de la ciutat al polígon industrial de Jordi Camp, a l'Estació del Nord i a la Serra de Ponent. La creació d'una bossa important d'aparcament al marge dret possibilita aparcar el

vehicle en una zona ben comunicada i desplaçar-se a peu, en pocs minuts, al centre de la ciutat, i finalment, facilita l'acostament de la ciutadania al riu Congost i a descobrir-lo com a espai viu.

111

Pont per a vianants entre els carrers Joan Camps i Arenys. Fotografia: Albert Camps

En el futur, com a espai de referència al municipi seria necessari avançar en la transformació de la façana del marge dret del riu, de la qual ja s'observen vestigis; completar la xarxa de parcs i consolidar el passeig fluvial existent amb la continuació del parc de Lledoner fins a Ramon Llull i dotar d'una nova façana el parc de Ponent mirant al riu; pensar alguna proposta que doni valor al mur del riu desenvolupant-hi, per exemple, un projecte artístic de referència que doni qualitat a l'espai. Finalment, estimo que serien necessaris tres nous ponts per a vianants: un a l'alçada del carrer Isabel de Villena i Navarra; un altre, entre el carrer Joan Vidal i Jumbert, al barri Congost, i el parc de Ponent, que descongestionaria el pont de la carretera de Caldes i uniria aquesta part de la ciutat amb el cor del barri Congost; i un tercer, a l'alçada del Centre Cívic Nord i Canovelles, que permetria, entre altres coses, unir Canovelles amb la nova estació de ferrocarril de la línia de França.

Conclusions

112

Durant el període comprès entre 1999 i 2011 s'ha invertit de l'ordre de 37 milions d'euros a l'entorn fluvial del riu Congost a Granollers: 21,5 dels quals corresponen a obres d'urbanització; 8,3 milions als parcs urbans del marge esquerre i els 7,2 milions restants a les actuacions de recuperació fluvial i de foment de la biodiversitat.

El riu Congost i el seu entorn és un espai ple de valors: un valor educatiu pel que té d'aprenentatge de la natura i d'altres elements patrimonials, no només per a les escoles sinó també per a la ciutadania en general; un espai amb un alt valor patrimonial per la biodiversitat del riu, de la xarxa de recs i mines o per les construccions vinculades amb l'aigua; un valor cívic perquè l'entorn fluvial fomenta la relació entre les persones, és un punt de trobada per a la convivència i un gran espai a l'aire lliure perquè entitats diverses hi organitzin activitats de tota mena; un espai ple de valors ambientals, que forma part de la Xarxa Natura 2000; el valor de la salut, ja que proporciona un marc, prop de la ciutat, idoni per passejar, córrer o anar amb bicicleta, i un valor esportiu, amb els esportistes que s'hi entrenen o les curses que s'hi organitzen. El que s'ha explicat és mèrit de molta gent, del conjunt de la ciutat. Poques ciutats deu haver-hi que tenint un espai fluvial tan degradat com era el nostre riu només unes poques dècades enrere, apostessin pel que aleshores era una utopia: recuperar-lo. Altres, en aquest sentit, han perdut oportunitats d'una manera irreversible. No es podrà tornar el riu al seu estat natural o com era fa cent anys, però s'ha de perseverar en el bon camí. Encara queda molt per fer, sempre fent compatible el que pot semblar una contradicció: veure el riu com un espai viu, ple de diversitat, un espai per tenir-ne cura, i alhora, com un espai d'ús social on poder fer salut, aprendre, relacionar-se i gaudir de la natura.

Albert Camps

Historiador i

regidor de l'Ajuntament de Granollers

Ponències